

Romi brez državljanstva in/ali osebnih dokumentov v Sloveniji: terenska raziskava izvedena v okviru projekta Evropskega centra za pravice Romov v Budimpešti

mag. Jasminka Dedić, raziskovalka človekovih pravic
Mirovni inštitut, Ljubljana

jasminka.dedic@siol.net

Ljubljana, 22. oktober 2003

1. Kratka predstavitev raziskave in statistični podatki

Raziskava o Romih brez državljanstva in/ali osebnih dokumentov v Sloveniji je bila opravljena v obdobju marec–junij 2003 v romski skupnosti v Ljubljani in Mariboru v okviru širšega raziskovalnega projekta Evropskega centra za pravice Romov (European Roma Rights Center – ERRC) v Budimpešti o Romih brez državljanstva in/ali osebnih dokumentov v državah naslednicah nekdanje SFRJ.

Na popisu prebivalstva iz leta 2002 so se 3.624 osebe (ali 0,17% prebivalstva) opredelile kot Romi, vendar se dejansko število Romov v Sloveniji giblje okrog 10.000 (Open Society Institute, Monitoring EU Accession Process – Minority Protection, 2001: 495). Od tega je okrog 2.500–3.000 t.i. neavtohtonih Romov oz. Romov, ki so prišli v Slovenijo iz drugih držav nekdanje SFRJ bodisi pred ali po letu 1991. Vsi prejšnji podatki, kot tudi ta raziskava, kažejo, da problem neposredovanja državljanstva in osebnih dokumentov prizadeva ravno to skupino Romov, ki živijo predvsem v urbanih industrijskih centrih, kot je Ljubljana, Maribor, Kranj in Velenje.

Metodologija raziskave: Terenska raziskava zajema 88 oseb romskega izvora brez slovenskega državljanstva in/ali urejenega statusa v Sloveniji, katere sem kontaktirala predvsem na podlagi napotkov in podatkov romskih aktivistov in tudi Romov samih (t.i. metoda "snežne kepe"). Podatke sem zbirala iz pričevanj Romov in iz korespondence z Ministrstvom za notranje zadeve, MO Maribor, UNHCR-om Slovenije, poročil in podatkov nevladnih organizacij (International Helsinki Federation, Amnesty International, European Roma Rights Center, Open Society Institute itd.) ter teles vladnih organizacij za nadzor nad uresničevanjem standardov za varstvo človekovih pravic (Odbor ZN za človekove pravice – HRC; Odbor ZN za odpravo rasne diskriminacije – CERD; Odbor ZN proti mučenju – CAT; Odbor ZN za pravice otroka – CRC; Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti Sveta Evrope – ECRI).

2. Glavne ugotovitve raziskave

Prejšnje terenske raziskave, izvedene s strani ERRC-ja, so pokazale, da kar dve tretjini neavtohtonih Romov v Sloveniji nima slovenskega državljanstva (glej Perić, Roma Rights št. 2 in 3, 2001: 35). Letošnja raziskava kaže, da se situacija nekoliko popravlja glede državljanstva, in sicer predvsem zahvaljujoč noveli zakona o državljanstvu iz novembra 2002. Namreč, precejšnje število Romov, zajetih v raziskavi, je vložilo prošnjo za pridobitev državljanstva po 19. členu novele zakona o državljanstvu. Vendar, več kot polovica Romov brez slovenskega državljanstva je iz različnih razlogov še vedno brez urejenega statusa.

Poglavitni razlogi za neurejen pravni status so:

- **izbris iz registra stalnega prebivalstva februarja leta 1992;**
- **nezmožnost pridobiti zahtevane dokumente in dokazila iz matične države:** Romi iz BiH med vojno v BiH; Romi s Kosova, ker nekaterih dokumentov UNMIK ne izdaja; Romi, ki niso vpisani v register državljanov v matični državi;
- **odvzem začasnega zatočišča romskim beguncem s Kosova maja 2000;**
- **nepodelitev oziroma odvzem statusa prosilca za azil.**

Romi, ki so zajeti v raziskavi, posedujejo različne tujske statuse in lahko jih razdelimo v 5 skupin:

1. Romi z dovoljenjem za stalno prebivanje;
2. Romi z dovoljenjem za začasno prebivanje;
3. romski begunci s Kosova, ki niso pridobili drugega statusa po umiku začasnega zatočišča maja 2000;
4. Romi prosilci za azil;
5. Romi brez urejenega statusa.

Kot je rečeno zgoraj, največ Romov brez državljanstva spada v zadnjo skupino, sledijo ji Romi z dovoljenjem za začasno prebivanje in z dovoljenjem za stalno prebivanje. Najmanj Romov brez državljanstva je najti med romskimi begunci s Kosova in med Romi prosilci za azil, ki se uvrščajo tudi med tiste neavtohtone Rome, ki so prišli v Slovenijo po letu 1991. Romi iz ostalih treh skupin (z dovoljenjem za stalno ali začasno prebivanje in brez statusa) so skoraj brez izjeme živeli v Sloveniji že pred letom 1991. Dejansko pa lahko tudi romske begunce s Kosova, ki niso pridobili drugega statusa po umiku začasnega zatočišča (kot je npr. status prosilca za azil), uvrstimo med Rome brez urejenega statusa, saj jim je bila izdana odločba, da morajo zapustiti Slovenijo. Ta skupina Romov je tudi najbolj ogrožena, saj se jih obravnava kot ostale tujce, ki prebivajo ilegalno v Sloveniji, kljub temu, da se ne morejo vrniti na Kosovo na tista območja, kjer živi albanska večina.

Raziskava je pokazala, da so Romi brez državljanstva oz. z neurejenim statusom žrtve številnih kršitev človekovih pravic. Kršitve, ki sem jih zasledila na podlagi pričevanj prizadetih Romov, pa so naslednje:

- **izbris:** odvzem stalnega prebivališča in vseh pravic, vezanih na stalno prebivališče, kot je pravica do osnovnega zdravstvenega varstva, pravica do dela, pravica do socialne varnosti itd.
- **svoboda pred rasno diskriminacijo;**
- **pravica do osnovnega zdravstvenega varstva;**
- **pravica do osnovnošolskega izobraževanja;**
- **pravica do dostojnega življenjskega standarda (hrana, obleka in stanovanje);**
- **svoboda pred mučenjem, nečloveškim ali ponižujočim ravnanjem ali kaznovanjem;**
- **pravice invalidov do posebnega varstva;**
- **pravica otroka do stikov s starši;**
- **pravica do prostosti ali osebne varnosti;**
- **svoboda gibanja;**
- **svoboda pred arbitrarnim izgonom iz države;**
- **pravica do obveščeniosti o svojih pravicah;**
- **pravica do sodnega varstva;**
- **pravica do pravnega sredstva;**
- **pravica do zasebnosti in družinskega življenja;**
- **pravica do državljanstva;**
- **pravica do azila;**
- **pravice beguncev v skladu s Konvencijo o statusu beguncev (1951) in Protokolom (1966).**

3. Zakonodaja Republike Slovenije, relevantna za položaj Romov v Sloveniji

Ustava Republike Slovenije

- 61., 62., 63. in 65. člen

Zakoni, ki urejajo položajo (avtohtonih) Romov

- Zakon o lokalni samoupravi (Ur.l.RS, št.72/93 ... 51/02)
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalnih volitvah (Ur.l.RS, št.51/2002)
- Zakon o evidenci volilne pravice (Ur.l.RS, št.52/2002)
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l.RS, št.14/03)
- Zakon o vrtcih (Ur.l.Rs, št.12/96 ... 44/00)
- Zakon o osnovni šoli (Ur.l.RS, št.12/96 ... 59/2001)
- Zakon o medijih (Ur.l.RS, št.35/2001)
- Zakon o knjižničarstvu (Ur.l.RS, št.87/2001)
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Ur.l.RS, št.96/2002)

Zakoni, ki urejajo položaj tujcev, beguncev in prosilcev za azil v RS

- Zakon o azilu (Ur.l.RS, št. 61/99, 124/00, 67/01)
- Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (Ur.l.RS, št. 1/91, 30/91, 38/92, 13/94, 96/02)
- Zakon o ureditvi statusa državljanov držav naslednic nekdanje SFRJ (Ur.l.RS, št. 61/99, 64/01, 36/02 – Odl.US)
- Zakon o tujcih – uradno prečiščeno besedilo (Ur.l.RS, št. 108/02)
- Zakon o začasnem zatočišču (Ur.l.RS, št. 20/97, 67/02)

4. Mednarodni standardi človekovih pravic, pomembni za varstvo pravic Romov

a) Standardi Združenih narodov

Obvezujoči standardi za Slovenijo

- Splošna deklaracija človekovih pravic (1948)
- Konvencija (št. 111) o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih (1958)
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966)
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (1966) z Opcijskim protokolom (1966)
- Konvencija o statusu beguncev (1951); Protokol o statusu beguncev (1966)
- Konvencija o statusu oseb brez državljanstva (1954)
- Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju
- Konvencija ZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (1965)
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979)
- Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (1984)
- Konvencija o pravicah otroka (1989)

Neobvezujoči standardi (neratificirani standardi, deklaracije in priporočila)

- Konvencija o zmanjšanju števila oseb brez državljanstva (1961)

- Deklaracija o teritorialnem pribežališču (azilu) (1967)
- Priporočilo o vzgoji in izobraževanju za mednarodno razumevanje, sodelovanje in mir ter spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1974)
- Deklaracija o temeljnih načelih glede prispevka množičnih občil h krepitvi miru in mednarodnega razumevanja, k pospeševanju človekovih pravic in k preprečevanju rasizma, apartheida in hujskanja k vojni (1978)
- Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih (1978)
- Deklaracija o človekovih pravicah oseb, ki niso državljani države, v kateri živijo (1985)
- Deklaracija temeljnih načel pravičnosti za žrtve kaznivih dejanj in zlorabe oblasti (1985)
- Mednarodna konvencija o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in njihovih družinskih članov (1990)
- Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin (1992)
- Deklaracija o socialnem razvoju (1995)
- CESC Splošno priporočilo št. 7 – Pravica do primerne nastanitve (člen 11/1): prisilne izselitve (1997)
- CESC Splošno priporočilo št. 11 – Akcijski načrti za osnovno izobraževanje (14. člen) (1999)
- CESC Splošno priporočilo št. 12 – Pravica do primerne hrane (11. člen) (1999)
- CESC Splošno priporočilo št. 13 – Pravica do izobraževanja (13. člen) (1999)
- CESC Splošno priporočilo št. 14 – Pravica do najvišje zdravstvene ravni (12. člen) (2000)
- HRC Splošno priporočilo št. 15 – Položaj tujcev po Paktu (1986)
- HRC Splošno priporočilo št. 18 – Ne-diskriminacija (1989)
- HRC Splošno priporočilo št. 23 – 27. člen (1994)
- HRC Splošno priporočilo št. 25 – 25. člen (1996)
- CERD Splošno priporočilo VII – uresničevanje 4. člena Konvencije (1985)
- CERD Splošno priporočilo VII – interpretacija in uporaba 1. in 4. paragrafa 1. člena Konvencije (identifikacija s posebno rasno ali etnično skupino) (1990)
- CERD Splošno priporočilo XI – ne-državljeni (1993)
- CERD Splošno priporočilo XII – države naslednice (1993)
- CERD Splošno priporočilo XIX – 3. člen Konvencije (prepoved rasne segregacije in apartheida) (1995)
- CERD Splošno priporočilo XX – 5. člen Konvencije (1996)
- CERD Splošno priporočilo XXII – 5. člen Konvencije in begunci in razseljene osebe (1996)
- CERD Splošno priporočilo XXVI – 6. člen Konvencije (2000)
- **CERD Splošno priporočilo XXVII – Diskriminacija Romov (2000)**
- CAT Splošno priporočilo št. 1 – Uresničevanje 3. člena Konvencije v kontekstu 22. člena Konvencije (1996)
- CRC Splošno priporočilo št. 1 – Cilji izobraževanja (2001)

b) Standardi Sveta Evrope

Obvezujoči standardi za Slovenijo

- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1950), usklajena s Protokolom št. 11; Protokoli 1, 4, 6, 7 in 13 h Konvenciji
- Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja (1989)
- Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (1992)
- Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin (1995)

- Evropska socialna listina (spremenjena) (1996)
- Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (1996)

Neobvezujoči standardi (neratificirani standardi in priporočila)

- Evropski sporazum o odpravi vizumov za begunce (1959)
- Evropski kodeks o socialni varnosti (1964); RS podpisala, ni še ratificirala
- Evropska konvencija o socialni varnosti (1972)
- Evropska konvencija o pravnem statusu migrantskih delavcev (1977)
- Evropski sporazum o prenosu odgovornosti za begunce (1980)
- Konvencija o sodelovanju tujcev v javnem življenju na lokalni ravni (1992)
- Evropska konvencija o državljanstvu (1997)
- Protokol št. 12 h Konvenciji (2000); RS podpisala, ni še ratificirala
- **ECRI Splošno priporočilo št. 3 – Boj proti rasizmu in nestrpnosti proti Romom/Ciganom**
- ECRI Splošno priporočilo št. 5 – Boj proti rasizmu in nestrpnosti proti muslimanom (2000)
- ECRI Splošno priporočilo št. 7 – Nacionalna zakonodaja za boj proti rasizmu in rasni diskriminaciji (2002)
- **ECRI Praktični primeri boja proti rasizmu in nestrpnosti proti Romom/Ciganom (2001)**
- Priporočilo Parlamentarne skupščine 1134 (1990) o pravicah manjšin (1990)
- Priporočilo Odbora ministrov št. R (1997) 20 o "sovražnem govoru" (1997)
- Priporočilo Odbora ministrov št. R (2000) 3 o pravici oseb, ki se nahajajo v skrajni stiski, do zadovoljitve osnovnih materialni potreb (2000)
- **Priporočilo Odbora ministrov št. R (2000) 4 o izobraževanju romskih/ciganskih otrok v Evropi (2000)**
- Priporočilo Odbora ministrov št. R (2000) 9 o začasnem zatočišču (2000)
- Priporočilo Odbora ministrov št. R (2000) 15 glede varnosti dolgotrajnega bivanja imigrantov (2000)

c) Zakonodaja EC/EU

- Listina temeljnih pravic EU (2000)
- Direktiva Sveta 2000/43/EC o uresničevanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na rasni ali etnični izvor (2000)
- Direktiva Sveta 2000/78/EC o ustanovitvi splošnega okvirja za enako obravnavo pri zaposlovanju in delu (2000)
- Odločitev Sveta 2000/750/EC o ustanovitvi Akcijskega programa skupnosti za boj proti diskriminaciji (2000)
- Direktiva Sveta 2001/55/EC o minimalnih standardih pri zagotavljanju začasnega zatočišča v primerih množičnega priliva razseljenih oseb in o ukrepih, ki spodbujajo ravnotežje v prizadevanjih med državami članicami pri sprejemanju teh oseb in pri reševanju posledic priliva (2001)
- Direktiva Sveta 2003/9/EC, ki postavlja minimalne standarde pri sprejemanju prosilcev za azil (2003)